

GOD IN ONS MIDDEN

DE GAVEN VAN DE GEEST
IN DE PRAKTIJK

SAM STORMS

GOD IN ONS MIDDEN

DE GAVEN VAN DE GEEST
IN DE PRAKTIJK

SAM STORMS

God in ons midden

- De gaven van de Geest in de praktijk

Uitgegeven door Meer!

meer@arrowz.org

www.arrowz.org/meer

Meer! is een imprint van Uitgeverij Arrowz, dienstbaar aan het
Evangelisch Werkverband binnen de Protestantse Kerk in Nederland.

Auteur: Sam Storms

Vertaling: Martin Strengholt

Omslagontwerp en typografie: Ronald Gabrielsen, www.3ig.org

ISBN ISBN 978 94 92 726 00 1

NUR 700

Copyright © 2017 Sam Storms

Oorspronkelijke titel: Practicing the Power

Oorspronkelijke uitgever: Baker Books, a division of Baker Publishing Group, Grand Rapids, Michigan.

Alle rechten voorbehouden.

Copyright Nederlandse vertaling © 2017 Arrowz, Haarlem

Uitgegeven met toestemming.

De Bijbeltekst in deze uitgave zonder nadere bronvermelding is ontleend aan de Herziene Statenvertaling,
© 2010 Stichting Herziene Statenvertaling.

De Bijbeltekst in deze uitgave met de vermelding GNB is ontleend aan GNB: Groot Nieuws Bijbel
(herziene editie), © 1996 Nederlands Bijbelgenootschap & Katholieke Bijbelstichting.

De Bijbeltekst in deze uitgave met de vermelding NBV is ontleend aan De Nieuwe Bijbelvertaling,
© 2004/2007 Nederlands Bijbelgenootschap.

Het gebruik van eerbiedskapitalen is aangepast aan de huisstijl van de uitgever van dit werk. Cursivering
van Bijbeltekst en redactionele invoegingen tussen rechte haken zijn toegevoegd door de auteur.

Omwille van de leesbaarheid is afgezien van inclusief taalgebruik als 'hij of zij' en 'zijn of haar' en
gekozen voor de voornaamwoorden 'hij' en 'zijn' als onzijdige termen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier – met uitzondering
van korte citaten in gedrukte recensies – zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de
uitgever.

All rights reserved. No portion of this book may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted
in any form, electronically, mechanically, by means of photocopying, recording or otherwise – with
the exception of brief quotation in printed reviews – without the prior written permission of the
publisher.

Inhoud

Aanbevelingen.....	9
Voorwoord van Hans Maat.....	13
Voorwoord van Gerrit Vreugdenhil.....	15
Inleiding: God doet van zich horen.....	17
1. Welkom in de wereld van de Geest.....	23
2. Oprecht verlangen naar geestelijke gaven.....	43
3. De onmisbare noodzaak van het bidden.....	53
4. Vasten om kracht te krijgen.....	67
5. De kracht voor genezing in de praktijk.....	81
6. Profetie in de plaatselijke gemeente.....	97
7. Een model voor profetie in de praktijk.....	123
8. Principes voor gebruik en toepassing van profetie.....	145
9. Gebruiksvriendelijk bevrijdingspastoraat.....	173
10. Blus de Geest niet uit!.....	207
11. Manipulatie of bediening?.....	225
12. Het belang van aanbidden in de Geest.....	249
Conclusie: Enige montage vereist.....	275
Bijlage 1 – Een alternatieve uitleg van 1 Korinthe 14:34-35.....	281
Bijlage 2 – Wonderbaarlijke gaven in onze tijd.....	285
Noten.....	317
Over de auteur.....	325

*Maar als allen zouden profeteren,
en er kwam een ongelovige of niet-ingewijde binnen,
dan zou die door allen overtuigd en door allen
beoordeeld worden. En zo worden de verborgen
dingen van zijn hart openbaar, en zo zal hij zich
met het gezicht ter aarde werpen en God aanbidden,
en verkondigen dat God werkelijk in uw midden is.*

- 1 KORINTHE 14:24-25

*Met intense en oprechte dankbaarheid
draag ik dit boek op aan Wayne Grudem.
Dank je voor je lange, diepe vriendschap en
je doorlopende bemoediging en steun.
Ook ben ik je dankbaar voor je onvermoeibare
inzet voor Gods volk, waarmee je al je hele leven
Christus dient en grootmaakt.*

Met *God in ons midden: de gaven van de Geest in de praktijk* van Sam Storms introduceren wij een zeer belangrijk thema voor de kerk in Nederland. Op rationele wijze benadert hij extremen en een verkeerd gebruik van de gaven van de Geest, en vervolgens doet hij evenwichtige handreikingen voor een gezond functioneren van alle Geestesgaven in de gemeente. Deze prikkelende en overtuigende boodschap hebben we nodig!

Evangelisch Werkverband binnen
de Protestantse Kerk in Nederland

Aanbevelingen

Wat heb ik veel geleerd van dit boek van Sam Storms, ik heb ervan genoten! Ik ben blij dat hij zich duidelijk uitspreekt tegen het claimen van de gaven. God is soeverein en geeft zijn gaven wanneer en aan wie Hij wil. Maar je mag je wel uitstrekken naar al die gaven die Hij aan zijn kerk beloofd heeft.

God in ons midden beschrijft voluit Bijbels, maar tegelijk heel praktisch, hoe je dat doet en hoe je als gemeente kunt omgaan met de geestelijke gaven. Een boek voor iedere gemeente die wil groeien in het Bijbels omgaan met de gaven van de Geest.

– ***Ron van der Spoel***

Predikant in de Protestantse Kerk in Nederland

Ik verlang ernaar om de Geest van God aan het werk te zien in zijn gemeente, maar ik zie te vaak ‘namaak’: opgeklopte emoties en manipulerende leiders. Daarom ben ik enthousiast over dit boek van Sam Storms. Hij durft extremen te benoemen en af te wijzen, maar geeft ook heel duidelijk aan hoe er in de gemeente ruimte kan zijn voor het werk van Gods Geest en voor het functioneren van de geestelijke gaven. Dat helpt me om God hiervoor ontspannen de ruimte te geven in mijn leven en werken.

– ***Hans Eschbach***

*Voormalig directeur Evangelisch Werkverband
binnen de Protestantse kerk*

Het boek van Sam Storms, *God in ons midden*, is geschreven vanuit een calvinistisch charismatisch perspectief. Alleen al de combinatie van deze twee bijvoeglijke naamwoorden is interessant. Daarnaast is het vanuit een traditioneel pinksterperspectief boeiend om te lezen hoe Storms zijn (protestantse) lezerspubliek meeneemt en uitnodigt de geestelijke gaven na te jagen. Vanuit een sterk ontwikkelde waardering voor de soevereiniteit van God laat hij zien dat Gods manifeste tegenwoordigheid in zijn kerk zowel door de prediking als door de werking van de geestelijke gaven geopenbaard wordt. En dat gebeurt als mensen die gaven najagen! Een uitgebalanceerd boek, dat ook pinkstermensen hongerig zal maken naar meer.

– ***Machiel Jonker***

Voorzitter Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten

Bij het lezen van *God in ons midden* moest ik denken aan het proces dat ik zelf heb doorgemaakt. Ik groeide op in een kerk waar men niet geloofde dat de gaven van de Heilige Geest voor nu zijn. Ik was dus slecht voorbereid toen de Geest zichtbaar begon te werken in de gemeente waar mijn man en ik oudsten waren. Ik kon me maar moeilijk voorstellen dat deze dingen van God waren. Het kostte me dan ook echt tijd om eraan te wennen en er een theologisch kader voor te ontwikkelen. Maar het kan verkeren, want tegenwoordig geef ik onderwijs over de Heilige Geest, de gaven van de Geest en in het bijzonder over profetie. Daarom ben ik blij met dit boek van Sam Storms, dat een stevige Bijbelse en praktische basis geeft voor mensen (en vooral kerkleiders) die verlangen naar meer van de werking van de Heilige Geest.

– ***Arleen Westerhof***

Oprichter Living In Your Destiny Profetenscholen

God in ons midden van Sam Storms laat zien dat er een groot verschil is tussen een principieel openstaan voor de gaven van de Geest ('Ik geloof dat God dit ook vandaag zou kunnen doen') en een actief streven naar de gaven van de Geest ('Ik strek mij ernaar uit dat deze gaven ook in onze gemeente gaan functioneren'). Dat laatste is waar de apostel Paulus ons toe oproept in 1 Korinthe 14:1.

Ik merk dat veel christenen, zowel voorgangers als gemeenteleden, het moeilijk vinden deze stap te zetten. Dit boek kan voor hen een belangrijk hulpmiddel zijn. Het laat zien dat naast gebed, geloof en gehoorzaamheid ook nuchterheid, eerlijkheid, kwetsbaarheid en voorzichtigheid belangrijke voorwaarden zijn voor een gezond functioneren van de Geestesgaven. Ik hoop echt dat dit boek ertoe zal bijdragen dat de gaven van de Geest in veel kerken in Nederland een plaats krijgen zoals we dat in het Nieuwe Testament lezen. Ze zijn bedoeld als 'gewone' instrumenten voor de missie van de kerk: in de kracht van de Geest te getuigen van de komst van Gods Koninkrijk.

– ***Jan-Maarten Goedhart***

Voorzitter New Wine Nederland

Paulus begint 1 Korinthe 12 met de woorden: 'Wat nu de geestelijke gaven betreft, broeders, wil ik niet dat u onwetend bent (HSV).' Blijkbaar was er ook toen al onwetendheid en verwarring over hoe de gaven van de Geest werkten en gebruikt moesten worden. In *God in ons midden* legt Sam Storms op heel kundige wijze uit hoe we de gaven verantwoord kunnen toepassen in de plaatselijke gemeente. Hij combineert daarbij Bijbelgetrouwe uitleg met zeer praktische adviezen. Ik beveel dit boek dan ook van harte aan!

– ***Jan Pool***

Oprichter/leider Heartlink

Voorwoord van Hans Maat

Kun je verwachten dat de Geest los van de Bijbel rechtstreeks tot je spreekt, en tegelijkertijd de Heer dienen op de rotsvaste basis van wat Hij al in en door de Bijbel gesproken heeft? Kun je verhooring verwachten op gebed om genezing, en tegelijkertijd het belang van de kennis van de Hebreeuwse en Griekse teksten hooghouden? Kun je calvinistisch én charismatisch zijn? Sam Storms gelooft van wel.

Als voorganger, ouderling of leider wil je geen dingen geloven waar geen Bijbelse basis voor is. Je wilt wél meer van de Geest en zijn gaven zien, maar je aarzelt vanwege het gevaar van manipulatie en geforceerde geestelijke ervaringen. Herken je dit? Dan is dit boek voor jou. Storms zegt het zo:

Ik bedoel een gemeente van wedergeboren volgelingen van Jezus die het evangelie centraal stellen, het voor hun verlossing alleen van Gods genade verwachten en elke vorm van manipulatieve extremen en ik-gericht fanatisme afwijzen. Maar tegelijkertijd vinden ze het heerlijk om in tongen te spreken, voor de zieken te bidden en te profeteren, en doen ze dat alles tot de opbouw, bemoediging en troost van andere gelovigen. Ik doel op christelijke mannen en vrouwen die graag de intellectuele uitdaging van ingewikkelde Bijbelse waarheden aangaan, maar tegelijk niet bang zijn om hun diepe gevoelens van genegenheid voor Jezus openlijk te uiten.

Storms zelf stond als calvinistische pastor en leraar sceptisch ten opzichte van meer van de Geest, omdat hij een afkeer had van verkeerd gebruik van de Geestesgaven. De kracht van *God in ons midden* is de manier waarop hij deze aarzelingen bespreekt en vervolgens overtuigend uitlegt hoe je de kracht

van de Heilige Geest en zijn gaven gezond kunt laten functioneren, zowel in je eigen leven als binnen de plaatselijke gemeente.

De reis die Storms heeft gemaakt, is voor mij persoonlijk erg herkenbaar. Zelf houd ik van het geïnspireerde, onfeilbare Woord van God. Maar ik kan onmogelijk teruggaan naar de tijd dat ik de openbaring en de bedieningen van de Geest niet kende en Hem daarmee onbedoeld bedroefde. Het is immers Woord én Geest.

Een waarschuwing is wel op zijn plek: je zult er een prijs voor moeten betalen. Als je echt naar een diepere geestelijke ervaring zoekt, dan zal dat niet zonder toewijding en opoffering gaan. Dit boek kan je over een drempel helpen zodat je de kracht en de gaven van de Geest in je persoonlijke leven toe kunt laten, of dat nu voor het eerst is of opnieuw. Het is daarom mijn gebed dat je door dit boek ontdekt hoe je ruimte creëert voor de Geest van God met al zijn werkingen, uitingen en gaven, zodat ook door jou mensen zullen ervaren en erkennen dat God in ons midden is!

– ***Hans Maat***

*Directeur Evangelisch Werkverband
binnen de Protestantse Kerk in Nederland*

Voorwoord van Gerrit Vreugdenhil

Wat heeft de kerk in de eenentwintigste eeuw nodig om haar missie te kunnen vervullen? Hoe kan zij in de context van relativisme en secularisatie mensen winnen voor Jezus en tegelijk trouw blijven aan haar apostolische roeping? Het antwoord op die vragen ligt besloten in de belofte die Jezus op de vooravond van het pinksterfeest aan zijn discipelen doet: '(...) maar u zult de kracht van de Heilige Geest ontvangen, die over u komen zal; en u zult mijn getuigen zijn' (Hand. 1:8a). Het antwoord is niemand minder dan de Heilige Geest! Maar wat betekent dat? Hoe kan de Heilige Geest de kerk bekrachtigen en wat is daarvoor nodig? Als het gaat om de gaven van de Geest, leven er in de kerk immers nog steeds veel vragen. Er is verlegenheid met betrekking tot de vraag welke Geestesgaven God vandaag beschikbaar stelt en wat de kerk precies nodig heeft om haar missie in de wereld te kunnen vervullen. Er leven ook vragen over hoe de gaven van de Geest op een goede manier in de kerk kunnen functioneren. Al deze vragen hebben vaak een verlamdend effect en zorgen ervoor dat veel Geestesgaven niet tot ontplooiing komen.

Het mooie van *God in ons midden* is dat het al deze vragen adresseert. Sam Storms heeft het geschreven vanuit een diep verlangen om de kerk van Christus zo toe te rusten dat de gaven van de Geest op een Bijbelse en volwaardige manier gaan functioneren. Het is zijn diepe overtuiging dat de kerk zonder deze gaven niet goed tot haar doel kan komen. De gaven van de Geest vormen immers het concrete en tastbare bewijs van Gods aanwezigheid en werk in de gemeente.

Wie het boek leest, merkt hoezeer de auteur de Bijbel recht wil doen. Gods krachtige werk in de gemeente moet vóór alles

in overeenstemming zijn met de Schrift, die immers door dezelfde Geest zijn geïnspireerd. Recht doen aan de Schrift betekent ook dat we de gaven van de Geest niet links kunnen laten liggen. Tegelijk heeft de auteur een scherp oog voor de praktijk. Met concrete voorbeelden maakt hij duidelijk hoe de diverse Geestesgaven in de gemeente kunnen functioneren en wat een krachtige doorwerking ervan kan belemmeren.

De combinatie van Schrift en praktijk maakt *God in ons midden* tot een uniek boek. Storms laat zien hoe we de geestelijke gaven op een Bijbelse en verantwoorde wijze in de gemeente kunnen implementeren en welke rol gebed en vasten daarin hebben. Hij geeft wijze adviezen voor het functioneren van de gaven van genezing en bevrijding en besteedt veel aandacht aan de gave van profetie. Het is zijn stellige overtuiging dat deze gave bij uitstek van groot belang is voor tijd waarin wij als kerk leven. De Heilige Geest leidt haar immers door de gave van profetie. Alleen tot haar schade kan de kerk deze gave negeren.

Ik vind het een evenwichtig en tegelijk zeer inspirerend boek, dat ik van harte aanbeveel voor de kerk van Nederland in het algemeen en de PKN in het bijzonder.

– ***Gerrit C. Vreugdenhil***

Predikant Sint-Janskerk Gouda (PKN)

God doet van zich horen

‘Het is een luchtkasteel. Een ongrijpbare en niet realiseerbare mythe. Een religieuze droom met ongeveer evenveel kans op een succesvolle uitkomst als de zoektocht naar Sasquatch (het legendarische, mensachtige wezen dat beter bekend is als Bigfoot).’ Dit zijn meestal de reacties als ik vertel wat mijn grootste verlangen is, waarvoor ik bid en werk, de voornaamste reden voor het schrijven van dit boek. Wat is dat dan, vraag je je af? Een plaatselijke gemeente in de eenentwintigste eeuw, die tegelijk het belang en het gezag van de Bijbel hooghoudt én voor een effectief gebruik van alle geestelijke gaven staat.

Ik bedoel een gemeente van wedergeboren volgelingen van Jezus die het evangelie centraal stellen, het voor hun verlossing alleen van Gods genade verwachten en elke vorm van manipulatieve extremen en ik-gericht fanatisme afwijzen. Maar tegelijkertijd vinden ze het heerlijk om in tongen te spreken, voor de zieken te bidden en te profeteren, en doen ze dat alles tot de opbouw, bemoediging en troost van andere gelovigen. Ik doel op christelijke mannen en vrouwen die graag de intellectuele uitdaging van ingewikkelde Bijbelse waarheden aangaan, maar tegelijk niet bang zijn om hun diepe gevoelens van genegenheid voor Jezus openlijk te uiten. Theologisch ontwikkelde volgelingen van Jezus, die openstaan voor en verlangen naar het spreken van de Geest hier en nu, maar zich ook te allen tijde blijven onderwerpen aan het hoogste gezag van de Schrift.

Wie iets milder van aard is, zal wellicht opmerken dat een dergelijke gemeente misschien niet zozeer met de zoektocht naar Sasquatch te vergelijken is, maar meer met de geschiedenis van de dodo. Deze vogel, die niet kon vliegen en op het eiland Mauritius leefde, werd naar verluid in 1662 voor het laatst waargenomen. De dodo wordt terecht wel het 'symbool van uitsterving en verjaring' genoemd. En dat zou ook gelden voor een plaatselijke gemeente die een gezond Bijbels evenwicht weet te bewaren tussen aan de ene kant de fundamentele waarheid van Gods geschreven Woord, en aan de andere kant de bovennatuurlijke werking van de Heilige Geest in en door de geestelijke gaven. Volgens critici is een dergelijke gemeente voor het laatst waargenomen in de eerste eeuw na Christus, toen er nog apostelen met een hoofdletter 'A' op aarde rondliepen. Nu zij van de aardbodem verdwenen zijn, heeft het geen zin om tijd en gebed (laat staan energie) te verspillen aan het opbouwen van een gemeenschap van gelovigen waarin naast serieuze theologische bezinning ook gaven van openbaring zoals woorden van kennis een plek hebben.

Ik heb het al zo vaak gehoord: 'Je kunt niet verwachten dat de Geest los van de Bijbel direct tot je spreekt, en tegelijkertijd de Heer dienen op de rotsvaste basis van wat Hij al in en door de Bijbel gesproken heeft. Het is onmogelijk om de authentieke nieuwtestamentische tongentaal te spreken en tegelijkertijd in je preken vers voor vers door de boeken van de Bijbel te gaan. Je kunt geen verhoring van een gebed om wonderbaarlijke genezing verwachten en tegelijkertijd het belang van de kennis van de Hebreeuwse en Griekse teksten hooghouden. Je kunt onmogelijk calvinistisch én charismatisch zijn. En je kunt zeker niet verwachten dat de gelovigen naar je gemeente stromen als je beweert toegewijd te zijn aan beide zijden van deze onoverbrugbare geestelijke kloof.'

Als je het met deze critici eens bent, zul je weinig met dit boek kunnen. Verspilde moeite, denk je dan waarschijnlijk. Een kerk waarin alle gaven van de Geest werkzaam zijn, is in onze tijd gewoon niet meer mogelijk. En als hij er nog wel is, dan komt hij maar heel af en toe, en dan nog met name door het geschreven Woord en niet door bovennatuurlijke gaven. Het soort gemeente waarnaar jij zo verlangt, bestaat al eeuwen niet meer.

Laat één ding duidelijk zijn: ik houd van de kracht van de Geest die door het geïnspireerde, onfeilbare Woord van God werkt. Ook vertrouw ik erop dat alles wat ik in dit boek doorgeef, alleen gebaseerd is op die geschreven tekst die we de Bijbel noemen. In dat opzicht ben ik het helemaal met mijn critici eens. De Bijbel is de enige basis voor wat we geloven, en de enige norm voor hoe we ons geloof handen en voeten geven.

Maar dit boek heb ik voor jou geschreven, als je net als ik van mening bent dat de kracht van de bovennatuurlijke *charismata* (de geestelijke gaven) nog steeds beschikbaar is voor iedereen die gelooft, die ervoor bidt en er in alle nederigheid naar streeft. Ik hoop dan ook van harte dat het bruikbaar en nuttig zal zijn, als een soort handboek voor het toepassen van de Geestesgaven in de plaatselijke gemeente.

Meer kracht, alstublieft

Dus waarom zou je een boek als dit lezen? Waarom zou je iets met het onderwerp willen doen? Zijn er nog niet genoeg problemen waar je als christen in de kerk mee te maken hebt? Is de hele discussie over de geestelijke gaven niet van ondergeschikt belang? Kunnen we onze energie niet beter besteden aan hete hangijzers als het homohuwelijk of abortus of de vluchtelingen crisis? Moeten we niet meer energie steken in het verdiepen en verdedigen van dogma's

als de goddelijkheid van Jezus of zijn lichamelijke opstanding, of aan vragen als 'is de doop noodzakelijk voor de vergeving van zonden'? Is het nu echt nodig om aan dit onderwerp zo veel aandacht te besteden? Is het echt wel de moeite waard? Ik geloof van wel.

Aan de meeste bezwaren tegen een boek als dit ligt een misvatting over de aard van de geestelijke gaven ten grondslag. De apostel Paulus gebruikte in 1 Korinthe 12:7 het woord dat in het Nieuwe Testament het dichtst in de buurt komt van een definitie van een geestelijke gave. Hij noemde die een 'openbaring (*fanerosis* in het Grieks) van de Geest'. 'Manifestatie van de Geest' zou ook een goede vertaling zijn. Het is niet iets dat los van God staat, of iets dat God geeft maar waar Hij dan niets meer mee te maken heeft. Een gave is *God zelf* die in en door ons werkt. Het is een concrete, vaak tastbare, zichtbare en hoorbare openbaring van goddelijke kracht, die door een menselijke activiteit te merken is. Een *charisma* of gave van de Geest is de Heilige Geest zelf, die zich duidelijk en soms op een bijzondere manier openbaart in en door gelovigen die elkaar dienen. Zoals ik al in een ander boek schreef: 'Gaven zijn God die van zich doet horen onder zijn mensen'.¹

Het vraagstuk van de geestelijke gaven is inderdaad van ondergeschikt belang, zeker vergeleken met hoofdpunten van het geloof als de Drie-eenheid, de lichamelijke opstanding van Jezus of de redding door genade door het geloof alleen. Maar dat betekent nog niet dat het onbelangrijk is. Als we de werking van de charismata in ons leven erkennen en verwelkomen, dan erkennen en verwelkomen we namelijk God zelf.

Als we de geestelijke toestand van ons eigen leven en de geestelijke gezondheid van onze gemeenten eerlijk bekijken, zullen velen van ons wel moeten toegeven dat er in ons leven bitter weinig te merken is van een kracht die je leven verandert.

Wat we dringend nodig hebben, is meer van Gods almachtige en onbegrensde kracht in ons leven, zowel persoonlijk als in de gemeente. Maar zelfs als je ervan uitgaat dat dit een reële behoefte is, waarom zou je je dan op de geestelijke gaven richten? Wat hebben die zogenaamde charismata dat ze zo cruciaal zijn voor ons ervaren van de kracht van God?

Er is een bepaald woord dat in twee Bijbelverzen voorkomt, dat ons op weg helpt om die vraag te beantwoorden. In de eerste Korinthebrief schrijft Paulus het volgende over de gaven van de Geest:

Er is verscheidenheid van werkingen, maar het is dezelfde God, die alles in allen werkt.

- 1 KORINTHE 12:6

En iets verderop schrijft hij:

Al deze dingen echter werkt één en dezelfde Geest, die aan ieder afzonderlijk uitdeelt zoals Hij wil.

- 1 KORINTHE 12:11

In deze twee verzen staan verschillende vormen van het Griekse woord waarvan ons woord *energie* afgeleid is: 'werkingen' en 'werken'. Je zou het zo kunnen weergeven: 'Er zijn verschillende energieën of krachten, maar het is dezelfde Geest die allen energie geeft.' En al die gaven 'worden door één en dezelfde Geest van energie voorzien'.

Er zijn allerlei geestelijke gaven, van tongentaal tot onderwijzen, van vermanen tot evangeliseren, van profeteren tot pastoraat verlenen. Paulus zegt in feite: al die gaven zijn het gevolg of de uitwerking van Gods kracht. Een geestelijke gave is de concrete, tastbare manifestatie van Gods eigen energie in en door een volgeling van Jezus. Paulus schrijft dat die energie-gevende kracht van de Geest van wezenlijk

belang is voor de kerk als geheel, en voor het leven van de individuele christen. Door die kracht zijn ze in staat om tot volwassenheid te groeien.

Gods kracht komt in allerlei verschillende vormen tot ons, maar de gaven van de Geest zijn de voornaamste expressie van Gods werk in ons midden. Daarom is het zo ongelooflijk belangrijk dat zowel predikanten als ‘gewone’ gelovigen in iedere gemeente toegerust zijn om al die gaven ‘ten bate van de gemeente’ (1 Kor. 12:7 NBV) in te zetten. Dat is de reden voor het schrijven van dit boek, en dat is waarom ik het belangrijk vind dat je het leest.

Welkom in de wereld van de Geest

Onderstaande e-mail is een typisch voorbeeld van mails en brieven die ik bijna dagelijks krijg. Naam en woonplaats van de predikant heb ik veranderd.

Ik ben David Smith en werk als predikant in een gemeente met zo'n vijfhonderd leden, hier in het noorden van Texas. We hebben de gemeente vijf jaar geleden gesticht. Het lijkt er echt op dat God bijzondere dingen in ons midden doet. Door de jaren heen heb ik diverse profetische woorden gekregen die me aanmoedigden om over de gaven van de Geest na te denken, en ook anderen te stimuleren om dat te doen. Het is mijn doel om een valse tweedeling aan de kaak te stellen: dat een gemeente voor haar eredienst en missie moet kiezen tussen een degelijke verankering in de Bijbel en een krachtige werking van de Geest ... alsof die twee niet samengaan. Ik leg de Bijbel zo uit dat het hele scala aan geestelijke gaven er ook nu nog is, al heb ik er persoonlijk weinig ervaring mee en heb ik nog niet gezien hoe ze in de praktijk van de plaatselijke gemeente werken. Ik verlang ernaar om de gaven voor onze gemeente te zoeken en hier toe te passen. Maar ik schrijf je, omdat ik eerlijk gezegd geen flauw idee heb hoe we dat moeten aanpakken. Ik ben een van de mensen die in zijn theologie volledig erkent dat de gaven van de Geest ook nog voor nu zijn, maar die er in de praktijk niets mee doet of kan. We willen trouw aan de Bijbel zijn, maar tegelijk de extreme toestanden vermijden die je in bepaalde charismatische gemeenten tegenkomt. Kun je mij hierover adviseren?

Zonder te overdrijven kan ik zeggen dat ik door de jaren heen honderden van dit soort e-mails, telefoontjes en verzoeken

gehad heb. Hoe ik daarop reageer? Meestal raad ik de mensen twee boeken aan die ik eerder over dit onderwerp geschreven heb.² Daarnaast wijs ik vaak op een serie preken over 1 Korinthe 12-14 die ik in de Bridgeway Church gehouden heb.³

Daarop reageert een groot deel van hen ongeveer als volgt: ‘Sam, ik ben het helemaal eens met wat je over dit onderwerp geschreven en gezegd hebt. Wat ik nu nodig heb, is advies voor de *praktijk*. Hoe ga ik te werk om dit in mijn eigen leven en in de gemeente toe te passen op een manier die niet te gezocht of manipulatief is? Hoe houden we aan het gezag van de Bijbel vast en kunnen we tegelijk de geestelijke gaven zoeken en in praktijk brengen?’

Het is mijn verlangen dat iedere volgeling van Jezus die dit boek leest, een beter inzicht in de gaven van de Geest krijgt en door de kracht van de Geest versterkt wordt. Tegelijk is het niet mijn bedoeling om de boeken die ik al over dit onderwerp geschreven heb, nog eens over te doen. Ook zie ik het in dit boek niet als mijn taak om je te overtuigen van de geldigheid en het nut van de geestelijke gaven in onze tijd. Als je behoefte hebt aan een korte inleiding op het debat over de vraag of de Geestesgaven wel of niet voor onze tijd zijn, verwijs ik je graag naar bijlage 2 voor een opsomming van de kernpunten van deze discussie.

Dit boek heb ik vooral geschreven voor degenen die er, net als ‘David Smith’, op grond van Gods Woord van overtuigd zijn dat de Geest ook nu nog in en door de charismata werkt, maar er geen idee van hebben hoe ze daarmee aan de slag kunnen gaan. Misschien aarzel je, of ben je er zelfs wat bang voor, omdat je niet kunt overzien wat er allemaal zou kunnen gebeuren als je het hele scala aan geestelijke gaven die we in 1 Korinthe 12-14 tegenkomen in praktijk gaat brengen. Het is heel goed mogelijk dat je predikant en de complete leiding van je gemeente daar nog banger voor zijn dan jij. Het is al helemaal niet te voorspellen hoe de gemeente als geheel zal reageren als de mensen erachter komen waar jij mee bezig bent.

Ben je klaar voor dit boek?

In principe heb ik met dit boek iedere christen op het oog. Dat neemt niet weg dat ik hier en daar op vraagstukken inga die met name voor predikanten en andere leiders in de gemeente van belang zijn. Dat komt omdat juist zij er rekening mee moeten houden wat de uitwerking op de gemeente als geheel zal zijn als ze met dit soort dingen aan de slag gaan. Aan de andere kant zou ik predikanten die dit lezen willen aanmoedigen om een groepje gemeenteleden om zich heen te verzamelen waarmee zij dit avontuur *samen* kunnen aangaan. Het is een van de beste dingen die een predikant in zijn gemeente kan hebben: een groepje mannen en vrouwen die zijn visie delen, de last helpen dragen en bereid zijn de prijs te betalen die nodig is om de visie te verwezenlijken.

Ik geloof dan ook dat dit boek niet alleen voor predikanten, ouderlingen en andere leiders van de plaatselijke gemeente belangrijk en nuttig is, maar voor iedere christen voor wie het volgende geldt:

- Het maakt niet uit of je man of vrouw bent, jong of oud: voor jou staat voorop dat de Bijbel door de Geest geïnspireerd en foutloos is. Je verwacht dat het Woord van God in de zondagse dienst of in je huiskring wordt verklaard, uitgelegd en toegepast. Je wilt geen dingen geloven waar geen Bijbelse basis voor is. Je theologische radar is gevoelig voor afwijkingen van de historische, orthodoxe en evangelische waarheid.
- Als christen beseft je hoe belangrijk de waarheid is, ook in wat ze uitwerkt. Je gelooft dat een echte geestelijke ervaring altijd de vrucht is van een verscherpt inzicht in de openbaring van God zoals die in de Bijbel te vinden is. Je bent het met Jonathan Edwards eens dat geestelijke manifestaties – een ‘godsdiens van het hart’ zoals hij dat noemde – het gevolg zijn van een verlicht denken.

- Je hebt een grote afkeer van elke vorm van manipulatie. Je houdt echtheid hoog in het vaandel, en moet niets hebben van mensen die een verkeerde of kunstmatige werkwijze hanteren om geestelijke vruchten 'voort te brengen' of om een geforceerde geestelijke ervaring op te roepen.
- In dezelfde lijn moet je niets hebben van de manier waarop bepaalde tv-dominees of anderen tranen, bevingen of andere lichamelijke verschijnselen opwekken. Ze presenteren die manifestaties als bewijs van hun eigen zalving of geestelijk gezag (en proberen je zo een reden te geven om de kas van hun organisatie eens flink te spekken).
- Je voelt je ongemakkelijk als je denkt aan wat er met jou en anderen in je gemeente zou kunnen gebeuren wanneer ongebreideld fanatisme toegestaan of gestimuleerd werd. Je vindt zelfbeheersing belangrijk, niet omdat je trots bent of een imago van hoogstaand geloof wilt ophouden, maar omdat je het als vrucht van de Geest ziet. Bovendien ken je te veel voorbeelden van mensen die lichamelijke verschijnselen vertonen waarvan zij automatisch aannemen dat die veroorzaakt worden door een werking van de Heilige Geest.
- Je bent wat sceptisch en voorzichtig als het om bovennatuurlijke gaven gaat, en om een openlijke demonstratie van geestelijke kracht. Je hebt namelijk nooit een voorbeeld gezien waarvan je overtuigd was dat het volledig Bijbels was.
- Je hebt een sterke visie voor Gods werk in en onder zijn volk, dat tot echt veranderde levens leidt. Je verlangt ernaar om zo voor de zieken te bidden dat ze genezen worden. Je bent ervan overtuigd dat het niet genoeg is om de waarheid te kennen, hoe belangrijk dat ook is. Je beseft dat God zich in Jezus bekendgemaakt heeft

om levens te veranderen en ons een diepe, intieme relatie met Hem te geven.

- Naar de opdracht van Paulus (1 Kor. 14:1) verlang je er sterk naar om te profeteren. Voor jou geldt wat hij iets verderop schrijft, dat je graag ziet dat mensen opgebouwd, bemoedigd en getroost worden (vs. 3). Je gebedsleven zou beter kunnen, en je vraagt je af of de gave van de tongentaal je tot zegen zou kunnen zijn. Misschien zou je daardoor met meer toewijding en diepte voor jezelf en anderen kunnen bidden.
- Je bent weleens mensen tegengekomen van wie je geloofde dat ze demonisch bezet waren, en je voelde je machteloos om hen te helpen of te bevrijden. Je hebt er altijd naar verlangd dat je het door God gegeven gezag over de demonische wereld zou kunnen uitoefenen, maar je hebt het nooit aangedurfd om die stap echt te zetten. Je kent het gevoel dat God tijdens momenten van aanbidding echt aanwezig is, en verlangt ernaar om zijn nabijheid te ervaren. Je wilt zijn liefde op een nieuwe manier voelen zodat je daardoor verandert. Je zwakke pogingen om mensen het evangelie te vertellen hebben alleen maar een gevoel van frustratie opgeleverd. Je wilt graag je geloof met meer vuur en als een heldere boodschap doorgeven, en verlangt naar de kracht en energie om dat te kunnen doen. Daarbij zou je graag zien dat jouw verkondiging van het evangelie met woorden van kennis en lichamelijke genezingen gepaard gaat.
- Je hebt genoeg van de wekelijkse, vaak eentonige en traditionele kerkdiensten die meestal weinig met je dagelijkse leven te maken hebben, tieners in slaap doen sukkelen en een niet-christen die het waagt de dienst bij te wonen op de kast jagen. Simpel gezegd is jullie zondagochtend totaal krachteloos. Je ziet eerder op tegen het levenloze ritueel dat voor een eredienst moet

doorgaan, dan dat je ernaar uitkijkt. Je verlangt naar echte ontmoetingen met God, waardoor je zijn liefde ervaart en nieuwe energie krijgt. Je bent dan ook vastbesloten om te doen wat nodig is zodat je eigen gemeente deze ervaring wekelijks kan hebben. Je bent bereid daarvoor heel wat offers te brengen als het moet, uiteraard zolang het binnen Bijbelse grenzen blijft.

Herken je jezelf hier een beetje (of helemaal) in, of ben je nieuwsgierig geworden? Dan is dit echt een boek voor jou.

Maar een waarschuwing vooraf is op zijn plek. Het kan je ook wat kosten; er is een prijs die je zult moeten betalen. Als je echt naar een diepere geestelijke ervaring zoekt, dan zal dat niet zonder toewijding en opoffering gaan.

Ben je bereid de prijs te betalen?

Bij het schrijven van dit boek ga ik ervan uit dat jij er als lezer oprecht naar verlangt om het werk van de Heilige Geest op een sterkere en duidelijker manier in je persoonlijke leven en in je gemeente te ervaren. Dat is een prima streven! Paulus roept ons immers op om naar de geestelijke gaven te zoeken, in het bijzonder naar die van profetie (1 Kor. 14:1). God vindt het fijn als we naar alle gaven van de Geest verlangen die in het Nieuwe Testament genoemd worden en er in alle nederigheid naar streven. Het is ook zonder meer Bijbels. Maar daarnaast zijn er een paar andere dingen om over na te denken als je Gods Geest wilt ervaren en zijn kracht aan het werk wilt zien.

Neem allereerst even de tijd om deze simpele vraag voor jezelf te beantwoorden: hoe belangrijk is het voor je om de Geestesgaven daadwerkelijk en volledig aan het werk te zien? Misschien zie je dat als een bijkomstigheid waarvoor je al dan niet kunt kiezen, maar waarvoor je vooral niet te

veel wilt opgeven. In dat geval zul je niet bereid zijn fouten te verdragen, met onstabiele mensen om te gaan of door te zetten als het ongemakkelijk wordt. Dan zul je geen risico's willen nemen of de kans lopen dwaas over te komen. Ik heb met talloze christenen en gemeenteleiders gesproken die, als ik aandrong, moesten toegeven dat ze best wilden dat alle gaven in hun midden te zien zouden zijn, maar dat het voor hen nu ook weer niet de hoogste prioriteit had. Als je leidinggeeft aan een gemeente is deze vraag voor jou extra van belang. Vaak zijn leiders bij de eerste mislukking of tegenwerking al snel geneigd de discussie op de lange baan te schuiven en andere zaken voorrang te geven. Het zou je misschien je baan kunnen kosten!

Er zijn ook leiders die pas in actie willen komen als ze er van tevoren absoluut zeker van kunnen zijn dat er geen fouten gemaakt zullen worden. Als dat niet gegarandeerd is, beginnen ze er niet aan! Vanuit mijn meer dan veertig jaar ervaring als predikant kan ik wel stellen dat er *zelden* iets in de gemeente ondernomen wordt waarbij geen enkele fout gemaakt wordt. Dat geldt al helemaal bij dingen die nieuw of anders zijn. Fouten horen er gewoon bij. Dat zit in onze aard, en ook in veel keuzes die we maken. Het is nu eenmaal een gevolg van de zonde. Vaak handelen we uit angst, zelfzucht of zelfbescherming, of uit trots en ambitie. Soms is het ook gewoon onwetendheid of onkunde. Als er ooit een moment komt waarop die neigingen volledig uit de mensheid verdwenen zijn, dan kunnen we misschien garanderen dat we geen fouten meer maken, dingen verknallen of ons als mafkezen gedragen. Maar voor we zover zijn ...

Gehoorzaamheid moet voor ons belangrijker zijn dan succes of imago. Dat zal iedereen wel beamen. Niemand zal openlijk toegeven dat hij het enorm belangrijk vindt wat andere mensen van hem denken, of dat hij aarzelt of hij wel aan Gods Woord moet gehoorzamen, uit angst dat het mensen

uit de gemeente zou kunnen weggagen. In plaats daarvan proberen we liever onze ongehoorzaamheid aan Gods Woord te rechtvaardigen. Maar diep vanbinnen weten we maar al te goed dat gehoorzaamheid aan Bijbelse geboden in dit opzicht veel kost – en hebben we dat er gewoon niet voor over. We zijn er aardig bedreven in om dingen weg te redeneren als onze baan op het spel staat.

Dat is een principe waar ik zelf een aantal jaar geleden flink mee geconfronteerd werd. Een zekere tv-dominee (van wie je waarschijnlijk de naam meteen zou herkennen, dus die laat ik hier weg) deed erg zijn best om zijn publiek aan te spreken, zowel de mensen die bij hem in de zaal zaten, als degenen die net als ik thuis voor de buis zaten. Met enige regelmaat sloot hij zijn ogen, tilde hij zijn hoofd iets op en nam een luisterhouding aan, volgens hemzelf om naar de stem van God te luisteren.

‘Goed, Heer, prima, ik begrijp het. Mmm, oké.’ Vervolgens wendde hij zich tot het publiek en vertelde wat hij zojuist van God gehoord had. Dan deed hij zijn ogen weer dicht en herhaalde het ritueel, waaraan hij ditmaal een iets andere draai gaf. ‘Wat zei U daar, Heer? Wacht even. Wacht nou even. Ik ben zo bij U terug.’

Het behoeft geen betoog dat ik me al direct stoorde aan het feit dat deze man God in de wacht zette, terwijl hij zich bezighield met dingen die hij zelf belangrijker vond. Wat het nog erger maakte, was dat hij vervolgens voor de zieken ging bidden en de genezing van allerlei mensen in het publiek aankondigde. Het hele gebeuren was bijzonder manipulerend en oneerbiedig, zelfs godslasterlijk. Ik weet nog precies hoe mijn maag zich samenknep, een fysieke weerstand tegen de schandelijke manier waarop deze man zijn ‘bediening’ uitoefende. Zachtjes maar beslist zei ik tegen mezelf: ‘Als dit de praktijk van de gaven van de Geest is, wil ik er niets mee te maken hebben.’

Noten

INLEIDING

1. Storms, S. (2015). *The Beginner's Guide to Spiritual Gifts*. Bloomington, VS: Bethany House, 13. (1e druk: 2002, Regal Books.) (Gaven van de Geest (2009). Amersfoort: Inside Out Publishers, 11.)

HOOFDSTUK 1

2. Storms, *The Beginner's Guide*, en Storms, S. (2005). *Convergence: Spiritual Journeys of a Charismatic Calvinist*, Kansas City, VS: Enjoying God Ministries.
3. In audio- en videoformaat en met aantekeningen beschikbaar op de website van onze gemeente, www.bridgewaychurch.com.
4. Piper, J. (2013). *When I don't Desire God*, Wheaton, VS: Crossway Books.
5. Bij de vertaling – Het Grieks laat zich ook vertalen met: 'Ik wil dat u allen in andere talen spreekt.' Hiervoor geeft de context meer grond, omdat Paulus met eenzelfde gezag en overtuiging wil dat iedereen profeteert.

HOOFDSTUK 3

6. Storms, *The Beginner's Guide*, 55-79 (*Gaven*, 41-56).
7. *Ibid.*, 59-68 (*Gaven*, 44-51).
8. Bij de vertaling – Zie ook Price, C.S., (2017). *Echt geloof*, Haarlem: Arrowz. Leiders op het gebied van de genezingsbediening zoals Randy Clark (woord) beschouwen deze klassieker als het beste materiaal dat geschreven is over geloof als gave van God.

HOOFDSTUK 4

9. In mijn boek *Pleasures Evermore: The Life-Changing Power of Enjoying God*. Colorado Springs, VS: NavPress (2000), 165-184, heb ik behoorlijk uitgebreid over vasten geschreven. Daarnaast kan ik het boek van John Piper, *A Hunger for God: Desiring God through Fasting and Praying*. Wheaton, VS: Crossway (2013), van harte aanbevelen. Voor wat ik hier schrijf, heb ik dankbaar van de inhoud van dat boek gebruikgemaakt.
10. Willard, D. (2006), *The Great Omission*. San Francisco, VS: HarperCollins, 2006.
11. Een inzicht dat ik ontleen aan Piper, *Hunger for God*, 65-76.
12. *Ibid.*, 74.
13. *Ibid.*, 93-112.
14. Het is goed om te bedenken dat sommige mensen om gegronde redenen niet zonder eten en drinken kunnen. Meestal is dat in verband met bepaalde

medicijnen die bij het eten ingenomen moeten worden. Als je bepaalde lichamelijke problemen hebt waardoor vasten voor jou gevaarlijk of ongezond zou zijn, stap dan niet van de voorgeschreven medicatie of je eetritme af zonder eerst met je arts te overleggen. Er is niets om je voor te schamen als je vanwege dit soort dingen niet kunt vasten door eten of drinken te laten staan. Kies gewoon een van de andere manieren van vasten die in dit hoofdstuk beschreven staan.

HOOFDSTUK 5

15. Een kortere versie van wat hier volgt was al te vinden in mijn boek *The Beginner's Guide*, 205-210 (bijlage ontbreekt in *Gaven*).
16. Zie Mat. 8:15; 9:18-25, 27-31; 14:36; 17:7; 19:13-15; Mar. 1:40-42; 5:21-24; 6:1-6, 56; 8:22-25; 9:27; 16:18; Luk. 13:10-13; 22:51; 24:50. Let er ook op hoe het er in de vroege kerk aan toeging: Hand. 3:7; 5:12; 6:6; 8:17-19; 9:10-17, 41; 11:30; 13:1-3; 14:3; 19:11; 28:7-8. Dezelfde nadruk vinden we in 1 Tim. 4:14; 5:22; 2 Tim. 1:6 (verg. Num. 27:15-23; Deut. 34:9).

HOOFDSTUK 6

17. Ik heb hierover eerder geschreven (zie mijn *Beginner's Guide/Gaven*), maar voor deze gelegenheid ga ik er nog wat dieper op in.
18. Deze definitie van profetie heb ik voor het eerst gehoord van mijn vriend Wayne Grudem. Zie zijn boek, Grudem, W. (2000). *The Gift of Prophecy in the New Testament and Today*. Wheaton, VS: Crossway.
19. Ik ga uitgebreid in op dit vraagstuk in mijn boek (2015) *Tough Topics 2: Biblical Answers to 25 Challenging Questions*. Ross-shire, Schotland: Christian Focus Publications. Zie het hoofdstuk 'How Did Jesus Perform His Miracles?', 47-62.
20. Deze naam heb ik om privacyredenen veranderd, maar hij lijkt wel op de echte naam van het meisje over wie het hier gaat.
21. *Ministry* is een Engels leenwoord dat staat voor luisterend bidden voor iemand die genezing, bevrijding, een profetisch woord of anderszins nodig heeft. Doorgaans is de setting pastoraal en een-op-een.

HOOFDSTUK 7

22. Voor vergelijkbare profetische symbolische handelingen, zie 1 Koningen 11:29-31, waar de profeet Ahia uit Silo zijn nieuwe mantel in twaalf stukken scheurde om te laten zien hoe het koninkrijk van Salomo verscheurd zou worden; Jesaja 8:1-4; 20:2-4, waar Jesaja naakt en blootsvoets rondliep om te laten zien hoe de Egyptenaren door de Assyriërs in gevangenschap weggevoerd zouden worden; Jeremia 13:1-11, waar Jeremia van God de opdracht kreeg om zijn nieuwe heupgordel te begraven tot hij weggerot en vergaan was,

Sam Storms

Bridgeway Church
228 W. Hefner Road
Oklahoma City, OK 73114

POSTADRES
10701 North Broadway Extension
Oklahoma City OK 73114
USA

+1 (405) 7498044

www.samstorms.com

Volg de 'Enjoying God'-blogs van Sam Storms op
www.samstorms.com/enjoying-god-blog

ALS DE GEEST DE RUIMTE KRIJGT ...

Wat doe je als je verlangt naar meer van de Geest, maar een afkeer hebt van een verkeerd gebruik van de Geestesgaven? Hoe maak je ruimte voor de gaven zonder in te leveren op je trouw aan de Bijbel? De auteur, zelf calvinistisch predikant, bespreekt deze aarzelingen en legt vervolgens overtuigend uit hoe je de gaven gezond en effectief in de praktijk laat functioneren. Aan de hand van duidelijke Bijbeluitleg en allerlei praktijkvoorbeelden ontdek je hoe je in de eredienst, de huiskring en je privéleven ruimte creëert voor de Heilige Geest met al zijn werkingen, uitingen en gaven.

De gaven van de Geest zijn ook echt 'gaven': geschenken van God aan de gemeente. Hij wil graag geven en dit boek laat zien hoe we kunnen ontvangen. Als de Geest zo de ruimte krijgt, zullen zowel gelovigen als buitenstaanders verbaasd concluderen dat God werkelijk in ons midden is.

SAM STORMS (ThM, PhD) is de oprichter van Enjoying God Ministries en senior pastor bij Bridgeway Church in Oklahoma City, Oklahoma. Sam heeft meer dan twintig titels op zijn naam staan en is een populair blogger. Ook is hij een veelgevraagd spreker in kerken en op conferenties in de Verenigde Staten en daarbuiten. Hij is bestuurslid van The Gospel Coalition en noemt zichzelf 'charismatisch calvinist'. Hij is een hartstochtelijk pleitbezorger van een kerk die de soevereiniteit van God belichaamt door de Schrift als hoogste gezag te erkennen én door de Heilige Geest de volle ruimte te geven om zijn gaven uit te delen zoals Hij wil.

Sam en zijn vrouw Ann wonen in Edmond, Oklahoma. Ze hebben twee kinderen en vier kleinkinderen.

